

gi. Do szczególnie interesujących teologicznie zalicza on tzw. opowiadania o buntach (=Murrageschichte), w których cały lud, poszczególne grupy albo poszczególne osoby występowały przeciw Bogu, przeciwko Mojżeszowi i Aaronowi jako przywódcom wyznaczonym przez Boga, których wiarygodność powołania zaprzeczali, tęskniąc przy tym „do lepszych pokarmów i dań, jakie mieli w Egipcie.”

Szeroko i głęboko teologicznie omawia autor komentarza prociwstwo wieszczka pogańskiego Balaama, co nie można powiedzieć o tzw. aaronickim błogosławieństwie z Lb 6,22—27. Mało również poświęcono miejsca pozabiblijnemu tekstowi Bileama z Tell Dêr 'Alâ czy też problematyce legitymacji Aaronitów, jak również wynikłemu stąd konfliktowi pomiędzy kapłanami i lewitami w czasie tzw. II świątyni. Te skróty zostały poddyktowane nie tylko względami merytorycznymi ograniczonego miejsca w komentarzu na tego rodzaju monograficzne studia, ale zapewne praktycznymi nie powodowania znużenia u czytelnika.

W sumie komentarz stanowi wielkie i nowe spojrzenie na problematykę księgi Liczb i cenny wkład w dziedzinie badań biblijnych przy końcu XX stulecia.

Wiedeń

KS. JOZEF ŁACH

GEORG BRAULIK, *Deuteronomium II. 16,18—34,12. Die Neue Schter Bibel.* Würzburg 1992, ss. 131

W tej samej serii co poprzednie dzieło pojawił się dwutomowy komentarz do Powtórzonego Prawa czyli ostatniej księgi Pięcioksięgu. (Pwt) Pierwszy tom ukazał się przed sześcioma laty, tj. w r. 1986.

Autor tego komentarza należy obok Norberta Lohfinka do wysokiej rangi specjalistów i nowej generacji egzegetów. Już w I tomie postawił on tezę (zob. ss. 7.12), iż wszelkie przepisy, normy, jak i cała makro- i mikrostruktura tej księgi, a zwłaszcza jej końcowa redakcja zostały podporządkowane przykazaniom Dekalogu. (Wj 20,1—17; Pwt 5,1—21). Ujawnia się to zwł. w Pwt 12—26 (por. G. Braulik, *Die deuteronomischen Gesetze und der Dekalog.* Studien zum Aufbau von Deuteronomium 12—26, SBS 145, Stuttgart 1991). W mikrostrukturze tej księgi ujawnia się ta tendencja np. w stosowaniu tego samego słownictwa. I tak np. w Prawie Azylu (Pwt 19,1—13) używa się terminu technicznego *r-s -h* tak w znaczeniu mordu jak i nieumyślnego zabójstwa (por. Pwt 5,17; Wj 20,13).

Oprócz tezy dotyczącej kompozycji i założeń teologicznych w tej komentowanej księdze autor komentarza postawił drugą tezę dotyczącą znów zastosowania tej księgi. Sądzi on, że teksty w tej księdze służyły do święta intronizacji króla. Święto to miałyby być połączone ze świętem odnowienia Przymierza. Służyło przypomnieniu ludowi Bożemu prawa Przymierza i wynikających z niego zobowiązań. Było ono obchodzone „po upływie 7 lat, w czasie Święta Namiotów.” (por. Pwt 31,10—13)

Autor komentarza posługuje się tzw. metodą synchroniczną w wyjaśnianiu tekstu, która przy pomocy podobnego słownictwa, synonimów, a nawet wyrażen przeciwstawnych wyjaśnia komentowany tekst i słownictwo księgi. Posługuje się też metodą diachroniczną. Rozwlekłe jednak analizy synchroniczne zaciemniły obraz literacko-teologiczny księgi, który znów został w pełni rozjaśniony przez analizy diachroniczne.

Autor jest przeciwko zbytniemu dzieleniu i „szufladkowaniu” tekstu. Uważa, że tekst Pwt został opracowany z wcześniejszych jak i późniejszych materiałów źródłowych. Nie precyzuje ich jednak dokładnie jak to czyniły poprzednie tzw. klasyczne metody w Pięcioksięgu. Przyznaje jed-

nak, że wiele kwestii pozostaje niewyjaśnionych i otwartych np. sprawa podwójnego ujęcia w Pwt 31,9 i 31,24; czy tej ujęcia w Pwt 31,9.22.30; 32,44 itp.

W sumie dzieło to jest nowym spojrzeniem na tekst biblijny w Pwt i całościowo ujmującym zagadnienia tu występujące zarówno dotyczące kwestii językowych czy teologicznych.

Komentarz może stanowić ciekawą i pogłębiającą horyzonty myślowe lekturę i studium dla wszystkich, którzy są blisko związani z Biblią, jak i dla tych, co są „daleko” od niej, a pragną jej znajomość pogłębić. Zwłaszcza w Polsce te komentarze są godne polecenia, gdyż od wydania komentarzy do Lb i Pwt upłynęło już przeszło 20 lat (por. St. Łach, *Księga Licz. Księga Powtórzonego Prawa*. Wstęp — Przekład z oryginału — Komentarz — Ekskursy. (PSSST — Pallottinum), Poznań—Warszawa 1970/71) i nic nie wskazuje na wznowienie czy powstanie nowej serii komentarzy naukowych tego typu co *Die Neue Echter Bibel*.

Wiedeń

KS. JÓZEF ŁACH

KS. STANISŁAW PISAREK, *Cierpliwa wytrwałość. „Hypomonē” „Hypoménein” w Nowym Testamencie*, Katowice 1992, Księgarnia św. Jacka.

Po 8 latach od przedstawienia rozprawy habilitacyjnej na Wydziale Teologicznym PAT w Krakowie ks. doc. Stanisław Pisarek wydał ją drukiem w nieco poszerzonych ramach. Jest to monografia 360-stronicowa o bardzo doniosłej cencie chrześcijańskiej, mało dotąd opracowywanej.

W przedmowie (s. 7—9) Autor podkreśla życiową aktualność obranego tematu, wyliczając swoje poprzednie z jego zakresu artykuły. Rozdz. I, Wprowadzenie (s. 11—31): *Hypomnē w NT — stan badań* jest to obszerny status quaestionis, z którego wynika, że opracowań tego tematu było znikomo mało, a sam temat należy do kluczowych w doktrynie moralnej i ascetycznej NT, co zauważyli już Ojcowie Kościoła (Ireneusz, Tertulian, Cyprian, Augustyn) i scholastycy ze św. Tomaszem z Akwinu na czele. Najdłuższy w rozprawie rozdz. II: *Egzegeza tekstów* (s. 33—294) omawia kolejno w kolejności chronologicznej (na ile da się ona ustalić), wszystkie teksty NT zawierające greckie terminy *hypomonē* i *hypoménein*, począwszy od Ewangelii synoptycznych, a kończąc na Apokalipsie Janowej. Uzupełnieniem tego rozdziału jest § 5 o idei „Trwania” (*proskartéresis*) w Dziejach Apostolskich, będącej odpowiednikiem pojęcia *hypomnē*. Kończy rozprawę rozdz. III — *Synteza*, o 6 paragrafach.

Rozprawa niniejsza jest pionierska w pełnym tego słowa znaczeniu. Autor bowiem nie miał prawie zupełnie gotowych wzorów do opracowania tego tematu — poza zwięzłymi hasłami encyklopedycznymi (np. tylko 8 stronic w THWNT). Drugą cechą wyróżniającą tę monografię jest jej kompletność, gdyż zostały poddane analizie wszystkie bez wyjątku teksty na ten temat. Po drobiazgowej analizie następuje synteza teologiczna jako podsumowanie wniosków egzegezy. Dzięki uwzględnieniu danych leksykalnych greckiej literatury pozabiblijnej oraz zaplecza hebrajskiego — terminów, które Septuaginta oddaje za pomocą *hypomonē*, uwypuklił Autor biblijną specyfikę tej cnoty, niesprowadzalnej do wzorców hellenistycznych mimo identyczności terminów greckich.

Egzegeza tekstów ewangelijnych korzysta w tej pracy z najnowszych komentarzy z zastosowaniem tych wyników, jakie przyniosły metody morfologiczne i historii redakcji. Dzięki ukazaniu kontekstu życiowego (Sitz im Leben) jawi się *hypomonē* jako nieodłączna od życia chrześcijańskiego. Dotąd nie podkreślano takiej jej doniosłości w podręcznikach teo-